

BOD PÉTER ÁKOS

RENDSZERVÁLTOZÁS ÉS

A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KÉPZÉS MEGVÁLTOZÁSA – REFLEXIÓK FÉL-KÖZELBŐL

REGIME CHANGE AND CHANGES IN TEACHING ECONOMICS: PERSONAL REFLECTIONS FROM SEMI-CLOSE

A szellemi, akadémiai áramlatokra, az oktatási trendekre más mozgatók hatnak, mint a kutatásnak és oktatásnak keretül szolgáló társadalom egyéb területein. Az egyetemi világ, az akadémiai élet más ütemben változik, mint a gazdaság vagy a politika. Ez még a túlcenzúrált államszocializmusban is így volt, noha az egyenirányított rendszerekben a hatalmi központon belüli váltásoktól semmilyen lényeges (a rendszer által lényegesnek ítélt) szakterület nem maradhatott érintetlen. Az elméletalkotásnak, a tananyagválasztás („ismeret-kanonizálás”) folyamatának azonban van bizonyos időigénye. Az oktatott tudásanyag összetétele és tartalma egyszerűen a folyamatok tehetetlensége és a hagyományos oktatási technológia személyfüggősége miatt más dinamikát követ, mint a politikai, ideológia irányvonal módosulása.

Changes in academic research and university teaching of a discipline are not driven by the same factors as other aspects of social life, and do not follow the same pattern, due to idiosyncrasies of academia and education. Academic life has some autonomy even in a highly centralized political system as the case of the Hungarian „new economic mechanism” and its after-life illustrated it the 1970s. The change of the whole socio-economic system in 3 decades ago was, however, different. Whole economics subjects and social science fields suddenly lost their rationale as Hungary returned to multiparty parliamentary democracy and market order. The profound changes, welcomed and embraced by the majority of the economics profession, coincided with the golden period of neoliberalism. The socio-economic transition exposed areas such as comparative economics, economic policy, mathematical economics to shocks, but also opened new avenues for study and teaching of modern economics. The author posits that the turn to neoliberalism of many practitioners reduced the usefulness of the economic community’s advice for policymakers, particularly where the government chose social market economy as its model. However, the Budapest economics faculty accomplished successfully the transition to mainstream market-based economics, and has been coping well with post-transition challenges.

Ezekről az összefüggésekről az ember közvetlen élményeket szerezhet életpályája során. Személyes emlékként ide idézem nővérem általános iskolai esetét az 1950-es évekből: az egyik nap az iskolásokkal a földrajz tankönyvnek a Jugoszláviára vonatkozó fejezetéből egy oldalt kitépettek, mert abban Tito Jugoszláviája szövetségesként szerepelt. Majd nem sokkal ezt követően, Sztálin halála után, ha még megvolt az inkriminált oldal, vissza lehetett ragasztani a tankönyvbe. A példa végletes, azonban illusztrálja, hogy az oktatási rendszer intézményei, mint az általános iskolák,

de másfajta módon az állami főiskolák, egyetemek erős társadalmi hatásoknak vannak kitéve, és ezek között csupán egy a témakörre vonatkozó szakmai-tudományos konszenzus módosulása. A felidézett esetben nyilván nem valamilyen társadalomtudományi felfedezés volt az, amely az oktatási tananyag hirtelen megváltozását, majd ugyancsak hirtelen visszaváltozását okozta.

Szokásos viszonyok között a tudományterületet illető tudományos konszenzus módosulása (paradigmaváltás) az, amely az oktatás tartalmi változását előidézi. A szakmai konszenzus azonban sohasem teljes, és az oktatási rendszer nem képes azonnal követni az új paradigmát. Bizonyos konzervativizmus egyaránt fakad a tanári-oktatói-kutató pálya sajátosságaiból, a tudást fogadó oldal alakulásának lassúságából, és nemkülönben az oktatási intézményrend alkalmazkodási képességének korlátjaiból. Ezek az egymáshoz kapcsolódó, de egymástól sok ismérv szerint nagyban eltérő szereplők mind sajátos változási pályát követnek.

Az oktatási folyamat említett három oldala ráadásul egyáltalán nem homogén. Az oktatók egymástól is különböznek felfogásban, életkorban, szakmai tudásszintben, változási képességben. Ugyancsak vegyes e vonatkozásokban a diákok, hallgatók (valamint szüleik) összetétele, így egyáltalán nem egységes a tudást befogadó oldal igény szintje, elvárása, változási igénye és képessége. Gyakran a hallgatói oldalról jönnek a modernizációs igények, részben a várható elhelyezkedési és érvényesülési kilátások anticipálása következtében, vagy egyszerűen az új korosztályok értékrendi sajátosságai miatt. Az egyetemi intézményrendszer sem homogén az országon belül: a különféle oktatóhelyek nagyban eltérhetnek egymástól felfogásban, intézményi kultúrában, változási készségben és képességben. Sőt, az adott intézményen belül is sokféle irányzat és értékrend élhet egymás mellett.

Ismét egy személyes vonatkozást idézek ide, a hetvenes évek első feléből. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre (MKKE) 1970-ben bekerülő hallgatók tanulmányaik első két évében döntő részt az Új Gazdasági Mechanizmus szellemiségének megfelelő képzésben részesültek. Nyilván volt olyan oktató, aki az 1968-tól érvénybe lépő ÚGM céljaival, eszközeivel szemben szkeptikus volt, és hozzáállása talán érződhetett a tanteremben is, de a tanári kar nagy többsége elfogadta, sőt támogatta, és mindenképpen ismerte és ismertette a közgazdasági oktatás szempontjából annyira fontos politikai-ideológiai fordulatot. Eközben a tananyagok egy része elkerülhetetlenül a megelőző politikai szakaszból származott. Az oktatóknak tehát meg kellett oldaniuk az eltérő felfogású oktatási források értelmes felhasználását.

Ekkor azonban hirtelen külső fordulat állt be azzal, hogy a politikai vezetésen belül 1972-ben személyi és iránybeli változás ment végbe. Többről volt szó, mint az addigi gazdasági reformfolyamat befékezéséről: lényeges pontokon visszafordulás következett be a pártállami felsővezetés politikájában. Központi nyomásra vagy igazodási hajlamból, de azonnal megváltozott a véleményformálói körben, a médiában, a munkahelyeken a szóhasználat, a hangsúly. A valamelyest is nyitott érdeklődésű hallgatóban mindez azt a kérdést is felvethette, hogy vajon érvényes-e még mindaz, amit a megelőző szemeszterek során megtanult. A felsőoktatási rendszer a maga természetes tehetetlensége folytán csilapítva adja át a külső sokkokat: a tanárok a meghirdetett tárgyakat a már kézben levő tananyagból tanították, és leginkább személyes kommentárban vagy indirekt módon utaltak arra, hogy a gazdasági-társadalmi realitások időközben másképpen alakultak. Lényeges adalék, hogy nem a közgazdaságtanon belül támadt vita vagy hasadás, hanem külső hatalmi-ideológiai fordulat érte el az egyetemet; azt is lehetett gondolni, hogy átmeneti a politikai széljárás megfordulása.

Magam később, már a fő munkahelyemen végzett makrogazdasági kutatómunkám mellett előbb alkalmi, majd félállásos oktatója lettem alma materemnek, és ott a tudásátadó-oldali dilemmákat is megismerhettem. Végzés után többen (így későbbi kollégám, *Mohai György is*) bejártunk a *Máriás*

Antal vezette gazdaságpolitikai kutatócsoportba, majd amikor Máriás átvette az Ipari Üzemszervezési Tanszék vezetését, követtük oda. Magam immár félállásúként egészen addig oktattam a szervezés és vezetés tárgyat a nappalisoknak, de főleg az estis és levelezős felnőtt hallgatóknak, amíg életutam a politikai rendszerváltozási folyamatba való bekapcsolódással más irányt nem vett. Az oktatásban mindig igyekeztem azt a tételt (fikciót) érvényesíteni, hogy az egyetemi falak között a hazai és nemzetközi vezetéstudomány modern eredményeire épülő tudásanyagoknak kell elhangoznia. Megjegyzem: a technikaibb, illetve a módszertani tárgyaknál nyilván könnyebb volt a kor szakmai fősodratát képviselni, mint a hivatalos ideológiához közvetlenül kötődő diszciplínák oktatásában.

* * * *

Az itt felvillantott történelmi fordulatok jól példázzák a társadalom hatalmi központja és a társadalom oktatási alrendszere közötti különbséget, a mindig fennálló aszinkronitást, az egyetemi és akadémiai önállóság tényéből fakadó sajátosságokat. Ám egy sokkal drasztikusabb, mélyebbre ható fordulattal lesz dolgunk itt, amikor felidézzük 1988/1990-et: azt a szellemi-politikai fordulatot, amely a magyar felsőoktatásban, ezen belül a számunkra elsősorban érdekes közgazdaságtudományi oktatásban három évtizeddel ezelőtt lezajlott.

A politikai rendszer megváltozása történelmi értelemben igen gyorsan ment végbe a geopolitikai körülmények hirtelen átrendeződése nyomán, bár persze érlelődő, erjedési időszak előzte meg. A készülődési, erjedési folyamatból természetesen a közgazdaságtan sem maradt ki, sőt meg is szokhattuk, hogy a gazdaság világában – már csak a kemény gazdasági kényszerek hatására – a reformok rendre előbbre tartottak, mint sok más életterületen. A közgazdasági elmélet gyorsabban és erősebben reagált, mint számos más társadalomtudományi ág. Erre vonatkozóan kellő bizonyíték nyerhető a Szamuely László szerkesztette (és Németh Miklós lektorálta) *A magyar közgazdasági gondolat fejlődése 1954-1978 c.* kötetbe foglalt korabeli írásokból [Szamuely, 1986]. A magyar *reformközgazdászok* vagy más névvel a budapesti közgazdasági iskola képviselői nagy hatással voltak a határainkon túl is. Elsősorban Kelet-Közép-Európában, a Szovjetunióban, a hasonló gazdasági-politikai rendszerben élő kortárs közgazdászokra, majd idővel az ázsiai kommunista államok szakembereire és tisztségviselőire hatott a magyar reformiskola, ám a piac-és-terv gondolatrendszere a nyugati közgazdászok egy jelentős körében is rezonált.

Mindez azonban hirtelen történelmi előzménnyé halványult az 1980-as évek legvégének társadalmi-politikai és egyben doktrinális földcsuszamlása bekövetkeztekor. Kimondhatjuk, noha ez talán ellentétes az érintettek önértékelésével: az 1960-as évektől kifejlődő reformközgazdasági tudás és látásmód egy csapásra vesztett addigi jelentőségéből, tudományos súlyából, társadalmi relevanciájából. A rendszerváltozással a vizsgálat tárgya (terv-és-piac; indirekt népgazdasági tervezés mint egyfajta harmadik út) ugyanis nagy hirtelenséggel kimúlt – legalábbis az európai viszonyok között. Ami korábban konferenciákon az elméleti kérdések szekciójában garantált szereplést, az 1989 után leginkább az átmenettel (tranzitológiával) vagy a térség gazdasági problémáival foglalkozó (area studies) szekcióra jogosított fel.

Ha igaz ez a súlyvesztés, és erős véleményem szerint ez volt a tényleges helyzet, akkor ebből az is következett, hogy a reformközgazdász státusz az oktatás, a közpolitika, a társadalmi véleményformálás fórumain is leértékelődött. Egyébként nem magától értetődő, hogy ki számít reformközgazdásznak. A Közgáz fél évszázados fennállásáról írt rövid, de nagyívű írásában Palánkai Tibor úgy fogalmaz, hogy „oktatóink és korábbi hallgatóink közül került ki a reformközgazdászok túlnyomó többsége Németh Miklóstól Csaba Lászlóig, Hoós Jánostól Köves Andrásig, még ha kü-

lönböző posztokon és kérdésekben nem is értettek mindig egyet egymással” [Palánkai, 1998]. Nem hinném, hogy az érintettek mind reformközgazdászként gondoltak-gondolnak magukra.

Ugyanakkor Németh Miklós, Hoós János az egyetem szempontjából az 1980-as években valóban sokat mondó név, hiszen ők a Népgazdaság Tervezése Tanszék oktatói köréhez tartoztak. Ám akkor említsük meg Kemenes Ernő, Vissi Ferenc, Mandel Miklós, Hetényi István, Stark Antal nevét is. Utóbbi dékán, két ciklusban rektorhelyettes volt, majd a Népgazdaság Tervezése Tanszék átalakulását követően az egyetem Gazdaságpolitikai Intézetének igazgatója lett.

Állami kutatóintézeti főállásomból adódóan a népgazdaságtervezési, gazdaságpolitikai intézménynek a működésébe is belepillanthattam. Utólag ugyanúgy látom, mint akkor: fontos szellemi műhely volt. Egyben – ez már a politikatörténet témája – a Németh-kormány egyik fontos káderforrása lett 1988-ban. Az akkori korszakban készülő tervtanszéki tananyagok, előadásanyagok inkább előtte jártak a gazdaságpolitikai gyakorlatnak, semmint óvatos távolból, akadémiai kényelmességgel követték volna azt. Ha idevesszük a makrogazdaságtan és a mikrogazdaságtan oktatási anyagainak megújulását, amelyben Kopányi Mihálynak, Mayer Dietmarnak, Erdős Tibornak, Zelkó Lajosnak és sok más, ma is aktív kollégánknak nagy szerepe volt, kimondhatjuk, hogy az egyetem együtt haladt a korszakkal és sikeresen jutott át a bonyolult időszakon.

Ez azonban már más korszak. A doktrinális ügyekre külön ki kell térnünk, hiszen egy sajátos *couleur locale* szükségszerűen odaveszett a nyugati típusú piacgazdaságra való visszatéréssel (noha a visszatérés történelmileg indokolt kifejezése elrejtí az a hatalmas különbséget, amely az 1940-es évek előtti kapitalizmus és az 1990-ben triumfáló globális hiper-piacgazdaság között tátong). Nem csupán a „népgazdterv” mint önálló, sőt kiemelten fontos szakterület hirtelen térvészése következett be, és még nem is csak a marxizmusnak a közgazdaságtani kánonból már érlelődő, de mégis hirtelen kiesése említendő meg. Ezekén túlmenően a *matematikai közgazdaságtan* eminens szerepe is szükségszerűen mérséklődni kezdett – miközben a modern, fősodorbeli közgazdaságtan („economics”) az elméleti alapokhoz szervezesebben kötődő és sokkal több kvantitatív módszertani tudást feltételez, mint a „szocpégé” és „kappégé”.

Más szavakkal: modern, jól képzett közgazdásznak csak az számít akár a közgazdaságtan elméleti, akár a business-karokon, aki megszerzi a ma elvárt módszertani (matematikai, statisztikai, ökonometriai) készségeket. Ennek az állításnak azonban nem mond ellent az a megfigyelés, hogy ugyanakkor a matematikai közgazdaságtan mint önálló tudományterület – amint mindenhol máshol is – minálunk viszonylag szűk szakterületté vált. Oka volt az addigi fontos státuszának, magas nívójának. A megelőző évtizedekben sokan választották a matematizált, rendszerelméleti nyelvezetet gazdaságtan elméleti vagy társadalomtudományi mondandójuk kifejtéséhez, ám abban gyakran a pártállam ideológiai kontrolja alóli kibújás szándéka is benne volt; magam Nemény Vilmos vagy Andorka Rudolf publikációs munkásságán éreztem, hogy a közölhetőség, az elmondhatóság okán választottak rendszerelméleti, illetve mikroökonómiai formanyelvet. Bárhogy volt is, a gazdasági rendszer fokozatos, majd felgyorsuló változásával a központi tervezéshez szükséges matematikai kultúra alól elfogyott a társadalmi igény, hiába ért el nálunk (mint ahogy a Szovjetunióban és más központi tervezésű országokban is) magas minőségi szintet ez a szakmakultúra.

* * * * *

A politikai rendszerváltozás pillanatához eljutva: az akkori MKKE meghatározó tanáregyéniségei sokban eltérő nézetrendszereket képviseltek. A felfogásbeli eltérések később, a politikai rendszerváltozás pillanatában látványossá is váltak. Ugyanakkor sok lényeges közgazdasági és

gazdaságpolitikai kérdésben képesek voltak termékenyen együttműködni. Ebből a korszakból, 1989 elejéről érdekes lehet felidézni egy talán pikánsnak is tekinthető epizódot: az MSZMP pártprogramjának előkészítő anyagaként tekinthető ún. 2. számú munkabizottság jelentésének összeállítását. A munkabizottság vezetője Csáki Csaba, az egyetem rektora, az ahhoz készített szakértői jelentés munkáját Szabó Katalin, az egyetem polgármester tanszékének vezetője koordinálta. A közreműködő szakértők: Asztalos László György, az MKKE biztosítási kutatócsoportjának főmunkatársa; Bod Péter Ákos, az OT Tervgazdasági Intézet osztályvezetője; Bokros Lajos, az MNB közgazdasági főosztályvezető-helyettese; Chikán Attila, az MKKE Vállalatgazdaságtan Tanszékének vezetője; Dobák Miklós, az MKKE Vezetési és Szervezési Tanszékének munkatársa; Gedeon Péter, az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének főmunkatársa; Hámori Balázs, a Népszabadság főszerkesztő-helyettese [Radics – Füleki, 1989].

Az egyetem komoly társadalmi és szakmai súlya jól dokumentálható. Ennek ellenére az korábbi különleges helyzet, amelybe a magyar indirekt tervgazdasági modellkísérlet következtében került az akkori közgazdász-generáció, legyenek az érintettek reformközgazdászok vagy sem, 1990-ben végleg lezárult. Ám itt távolról sem magyar sajátosságról van szó: ezek az évek a globalizáció diadalmas és magabiztos éve, a közgazdaságtanban a ma *neoliberális* elnevezést viselő irányzat akkor jutott fel a csúcsára.

A magyar átalakulás menetét nehéz lenne megérteni és valamelyest is méltányosan megítélni, ha nem vesszük figyelembe az akkori gazdaságelméleti (mások szerint: ideológiai) főirányt, annak roppant erős sodrát. Miután a neoliberalizmus sokat taglalt témakör, különösebben nem kell exponálni a fejlett világ közgazdasági gondolkodásában addigra előálló helyzetet, és az angol-amerikai politikai és ideológiai tengely erejét, tekintélyét. De éppen ezért érdemes leszögezni, hogy szinte minden külső szakmai, akadémiai, politikai kapcsolat ehhez a fősodorhoz kötötte hozzá a magyar szellemi életet, akadémiai mozgást, és gyors áttétellel az oktatás tartalmát. Ismét csak érdekességképpen, idézzük ide a külföldi anyagi és szellemi támogatással működő Kék Szalag Bizottságot, amely feladatának azt tűzte ki 1989-ben, hogy a hamarosan megválasztandó többpárti Országgyűlés megbízásából hivatalba lépő (akkor még ismeretlen összetételű) új kormány számára gazdaságpolitikai ajánlást nyújtson. A tagok között találni Berend T. Ivánt, az egyetem volt rektorát; Csáki Csaba rektort; Jeszenszky Gézá, kari dékánt; továbbá Georg Sorost, Surányi Györgyöt, az OT akkori elnökhelyettesét, Tardos Mártont (MTA).

A leendő kormány más forrásokból is kapott tanácsot. Az előbbi mellett működött a Híd Csoport, amelyben az ellenzéki pártokhoz közel álló közgazdászok jobban reprezentálva voltak [Híd Csoport, 1989]. Készített ajánlást Hieronymi Ottó, Svájcban élő magyar közgazdász is, amely különösen a Kék Szalag Bizottság meglehetősen tankönyvi neolib-téziseihez képest sokkal inkább a kontinentális modellt, a (nyugat-)német gazdasági csoda doktrinális alapjául szolgáló *szociális piacgazdaság* modelljét állította követendő és követhető példaként az újra induló magyar parlamenti demokrácia és piacgazdaság számára [Hieronymi, 1990a, 1990b].

A nézőpont tisztázására közbe kell itt vetni, hogy az MKKE, majd a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem átalakulásának folyamatát 1990 és 1998 között csak bizonyos távolságból követhetem figyelemmel. Az nyilván feltűnt, hogy a reformsocialista-reformközgazdászai főáram sok addigi képviselője igen gyors átalakulással a szabadpiaci világkép híve és hirdetője lett. Ami az állam szerepéről vallott nézeteket illeti, sokan naiv piachívő pozíciót vettek fel – legalábbis az volt az akkori megítélésem, és most sem látom másképp. Ezzel a szabadpiaci nézetrenddel az első szabadon megválasztott kormány nem sokat tudott kezdeni. Részben mert az Antall-kormány valóban gazdaságpolitikai törekvései megalapozásaként és kereteként tekintett a szociális

piacgazdaság modelljére; abban az állam kiterjedtsége ugyan korlátos, különösen a jóléti állam koncepciójához képest, de a kormányzat aktívabb annál, mint amit az akkori neoliberais főáram helyesnek hirdetett. És másfelől ott volt a praktikus szempont: a magyar gazdaság akkori nehéz (külső-belső sokkokkal terhelt) állapotában a kormánynak egyszerre kellett stabilizálnia és intézményrendszert építenie. Ehhez a kettős feladathoz nem kaphatott sok hasznos inputot az állami szerep lehetőleg mérsékelt szinten tartását képviselő, ilyen felfogást valló szakmai irányzatoktól.

Ami a személyes életpályám alakulását illeti: 1990-ben parlamenti képviselő, majd ipari és kereskedelmi miniszter lettem, 1991 végén a Magyar Nemzeti Bankhoz kerültem. Azonban kormányzati megbízatásom alatt is megmaradt a munkakapcsolatom, amint egy kormány szerv és az ország vezető egyeteme között illik is lennie. Volt egyetemi kollégáimat állami vállalatok felügyelőbizottsági tagjainak kértem fel; az ott szerzett tapasztalatok nyilván nekik is javukra váltak. Később, az MNB élén még több alkalmam nyílt az egyetemi kapcsolatok ápolására. Javaslatot tehettem a monetáris tanács tagjaira: így került be a jegybank legfelső döntéshozó intézményébe Kemenes Ernő és Erdős Tibor.

Az MNB-től való előre nem tervezett távozásom után a londoni székhelyű Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) igazgatóságába kerültem 1995-től. Londonból, ahol Németh Miklós az időben az EBRD egyik alelnöke volt, némi távolságból ugyan, de követni lehetett az egyetem útkeresését, és ez gyakori beszédtemánk volt. A gazdaságpolitikai kutatás és oktatás láthatóan kereste a helyét az új viszonyok között. Míg a rendszerváltozás előtti időkben ez a szakmai kultúra kiemelt státuszt élvezett, az természetesen odaveszett az új viszonyok között. Sőt komolyan felvetődött az egyetemi vezetés szintjén, hogy szükséges-e külön gazdaságpolitikát oktatni egy piacgazdaságban; miért nem lenne elég alkalmazott makrogazdasági tárgyként kezelni, mint az amerikai egyetemeken általában. A kontinentális (a francia vagy a német) egyetemi gyakorlat persze más; így ez ügyben tulajdonképpen a nyugati mainstream és az európai mellékág (de nekünk nagyon lényeges ág) konfliktusa is meghúzódott.

Mindez természetesen a rendszerváltozási folyamat kezdetén, annak első szakaszában történt. A rendszerváltozás menete azonban hamar megmutatta, hogy az állam tevékenysége (és máskor: tétovázása) komoly versenyképességi tényező. Az állam számít. Volt ugyan olyan nézet, amely szerint egyfelől át kell venni az élenjáró nemzetek intézményrendszerét, másrészt a gazdaságot minél teljesebben meg kell nyitni a tőke, áru és technológia áramlása előtt, és akkor gyors konvergencia következik be. Túl sokan hirdették ezt ahhoz, hogy idézni kelljen itt. Ezzel szemben hasznosabb felidézni Douglas North-nak a Nobel-emlékdíj átvételekor 1993 végén elmondott beszédét: a nyugati társadalmak formális szabályainak, intézményeinek átvétele és a privatizáció végbemenetele önmagában még nem elég, a rendszerváltoztató országokban az informális szabályok hosszú idő alatt változnak, az intézményeknek igazodniuk kell az adott ország viszonyaihoz [North, 1993].

Ha igaz volt ez akkor, a volt tervgazdaságok hirtelen és zajos átalakulása idején, nem kevésbé igaz ez ma. A 2008-as pénzügyi válság azonnal visszahozta az állami aktivitást (ahogy az Economist akkor a címlapján közölte: *The State is Back*). De a tartós felemelkedéshez szükséges inkluzív társadalmi rend is igényli a helyzethez, adottságokhoz, múltbeli pályához illeszkedő kormányzati intézmények és politikák megalkotását – azaz mindazt, amit jelenleg a gazdaságpolitikai szakterületen oktatunk. A versenyképes, színvonalas üzleti képzés sem lehet meg a modern gazdaságelmélet és a korszerű gazdaságpolitika ismerete nélkül, hiszen minden üzleti döntéshozó igen sok stakeholder igényeivel szembesül; ezek között fontos helyen található a kormányzati szintű, sőt a kormányzatok feletti szintű szereplők. A vállalati elemző, döntéshozó, stratégia a maga területén csak akkor lehet sikeres, ha tisztában van az állami döntéshozók motivációival, eljárásaival, főbb szabályaival és intézményeivel.

HIVATKOZÁSOK

- Hieronymi, Otto (1990): *Economic Policies for the New Hungary: Proposals for a Coherent Approach*. Battelle Press.
- Hieronymi Ottó (1990): A magyar gazdaság megújulása – európai szemmel. HVG Kiadó.
- Híd-csoport. (1990). Híd a közeli jövőbe: 100 nap gazdasági programja. *Közgazdasági Szemle*, 37(4), 442–458.
- Hieronymi, Otto (1990). *Economic Policies for the New Hungary: Proposals for a Coherent Approach*. Columbus, OH: Battelle Press.
- Kék Szalag Bizottság. (1990). *A Kék Szalag Bizottság gazdasági programjavaslata: Magyarország a szabadság és a gazdasági átalakulás útján*. Budapest, KJK.
- North, Douglas C. (1993): *Nobel Prize Lecture. Lecture to the memory of Alfred Nobel*, December 9, 1993
- Palánkai Tibor (1998): Ötvenéves a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. *Közgazdasági Szemle*, XLV. évf., 1998. december (1061–1064. o.)
- Radics Katalin-Füleki József (szerk.) (1989): *Gazdaságkép és gazdasági stratégia*. 2. különszám. *Társadalmi Szemle*. XLIV. évf.
- Szamuely László (szerk.)(1986): *A magyar közgazdasági gondolat fejlődése, 1954-1978*. KJK, Budapest